

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)

PAMPIRI YA BOBEDI (P2)

HLAKOLA/TLHAKUBELE 2016

MATSHWAO: 80

NAKO: Dihora tse 2½

Pampiri ena e na le maqephe a 26.

DITAELO LE DIKELETSO HO MOHLAHLOBUWA

1. Bala ditaelo tsena ka hloko pele o qala ho araba dipotso.
2. O se ke wa latella ho bala pampiri yohle. Tadima pele papetla ya dikahare leqepheng le latelang lena, mme o tshwaye dinomoro tsa dipotso tse botsitsweng dibukeng tseo o ithutileng tsona selemong sena. Ha o entse sena, bala dipotso tseo, mme e be o kgetha tseo o ratang ho di araba.
3. Pampiri ena e arotswe DIKAROLO TSE THARO, e leng:

KAROLO YA A:	Dithothokiso	(30)
KAROLO YA B:	Padi/Sengolwa sa Boholoholo	(25)
KAROLO YA C:	Tshwantshiso/Terama	(25)
4. Araba dipotso TSE HLANO kaofela: TSE THARO (3) KAROLONG YA A, E LE NNGWE (1) KAROLONG YA B le E LE NNGWE (1) KAROLONG YA C ka mokgwa ona:

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO
Dithothokiso tseo o di rutilweng – Araba dipotso TSE PEDI.
Dithothokiso tseo o sa di rutwang – O tlameha ho araba potso ena.

KAROLO YA B: PADI/SENGOLWA SA BOHOLOHOLO
Araba potso E LE NNGWE: Padi kapa Sengolwa sa Boholoholo

KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA
Araba potso E LE NNGWE.
5. KGETHO YA DIPOTSO KAROLONG YA B (PADI) kapa SENOLWA SA BOHOLOHOLO LE YA C (TSHWANTSHISO/TERAMA)
  - Araba potso ya padi/sengolwa sa bohoholo le tshwantshiso/terama tseo o ithutileng tsona FEELA.
  - Araba potso E LE NNGWE E TELELE le E LE NNGWE ya dipotso TSE KGUTSHWANE. Haeba o araba potso e telele KAROLONG YA B, o lokela ho araba dipotso tse kgutshwane KAROLONG YA C. Haeba o araba potso tse kgutshwanyane KAROLONG YA B, o lokela ho araba potso e telele KAROLONG YA C. Sebedisa lenanennetefatso le hlahisitsweng leqepheng la 5 ho o thusa ho etsa kgetho ya hao.
6. BOLELELE BA DIKARABO
  - Potso e telele ya Dithothokiso e lokela ho arajwa ka mantswe a ka bang 250–300.
  - Potso e telele ya Padi/Sengolwa sa Boholoholo le Tshwantshiso/Terama e lokela ho arajwa ka mantswe a ka bang 400–450.
  - Bolelele ba dikarabo tsa dipotso tse kgutshwane bo tla laolwa ke kabo ya matshwao. Tsepama potsong, mme o se ke wa tswa lekoteng.
7. Latela ditaelo tse hlahang qalong ya KAROLO ka NNGWE ka hloko.
8. Nomora dikarabo tsa hao jwalo ka ha dipotso di nomorilwe pampiring ena ya dipotso.

9. Qala KAROLO e NNGWE le E NNGWE leqepheng LE LETJHA.
10. Ngola ka mongolo o makgethe mme o balehang.
11. Sebedisa nako ya hao ka mokgwa o latelang:
  - Metsotso e 40: KAROLO YA A
  - Metsotso e 55: KAROLO YA B
  - Metsotso e 55: KAROLO YA C

LEQEPHE LA DIKAHARE

Dintlha tse hlahisitsweng leqepheng lena di tla o thusa ho kgetha dipotso tseo o ratang ho di araba ntle le ho qobelleha hore o bale pampiri yohle.

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO

Dithothokiso tseo o di rutilweng: Araba dipotso TSE PEDI feela ho tsena.

NOMORO YA POTSO	MOFUTA WA POTSO	MATSHWAO	NOMORO YA LEQEPHE
1. 'Ke a itshola'	Mofuta wa potso e telele (ya moqoqo)	10	6
2. 'O emetseng'	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	10	7
3. 'Kgutlela hae'	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	10	8
4. 'Mmadiberwane'	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	10	9

MMOHO LE

Thothokiso eo o sa e rutwang: O TLAMEHILE HO araba potso ena.

5. 'Sekgutlwana sa maswabi'	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	10	10
-----------------------------	----------------------------------	----	----

ELA HLOKO: Araba potso E LE NNGWE E TELELE le E LE NNGWE ya TSE KGUTSHWANE. Ha o araba potso e telele KAROLONG YA B, o lokela ho araba e kgutshwane KAROLONG YA C. O lokela ho araba potso E LE NNGWE feela KAROLONG YA B le YA C.

KAROLO YA B: PADI/SENGOLWA SA BOHOLOHOLO

PADI: Araba potso E LE NNGWE feela bukeng eo o e rutilweng.

6. <i>Botsang lebitla</i>	Mofuta wa potso e telele (ya moqoqo)	25	11
7. <i>Botsang lebitla</i>	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	25	11
8. <i>Diepollo</i>	Mofuta wa potso e telele (ya moqoqo)	25	13
9. <i>Diepollo</i>	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	25	14
10. <i>Mme</i>	Mofuta wa potso e telele (ya moqoqo)	25	16
11. <i>Mme</i>	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	25	16

KAPA

SENGOLWA SA BOHOLOHOLO: Araba potso E LE NNGWE feela ho sengolwa sa bohoholo.

12. <i>Ke Qati e a Lomisanwa</i>	Mofuta wa potso e telele (ya moqoqo)	25	18
13. <i>Ke Qati e a Lomisanwa</i>	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	25	19

KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA

Araba potso E LE NNGWE feela bukeng eo o e rutilweng.

14. <i>Seyalemoya</i>	Mofuta wa potso e telele (ya moqoqo)	25	22
15. <i>Seyalemoya</i>	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	25	22
16. <i>Haeso Mafotholeng</i>	Mofuta wa potso e telele (ya moqoqo)	25	24
17. <i>Haeso Mafotholeng</i>	Mofuta wa dipotso tse kgutshwane	25	25

ELA HLOKO: DIKAROLONG tsa B le C, e NNGWE ya dipotso tse arajwang e tlameha ho ba ya MOQOQO, ha e nngwe e lokela ho ba ya di dipotso TSE KGUTSHWANE. Ha o a lokela ho araba dipotso TSE PEDI tsa mofuta wa moqoqo kapa TSE PEDI tsa mofuta wa dipotso tse kgutshwane.

LENANENNETEFATSO

Sebedisa lenanennetefatso lena qetellong ho nnetefatsa hore na e fela o arabile dipotso tse hlokehang.

KAROLO	NOMORO TSA DIPOTSO	PALO YA DIPOTSO TSE LOKELANG HO ARAJWA	TSHWAYA (✓)
A: DITHOTHOKISO (<i>tseo o di rutilweng</i>) (Potso e telele ya moqoqo KAPA dipotso tse kgutshwane)	1–4	2	
A: DITHOTHOKISO (<i>eo o sa e rutwang</i>) (Dipotso tse kgutshwane)	5	1	
B: PADI (Potso e telele ya moqoqo KAPA ya dipotso tse kgutshwane)	6–11		
KAPA	12–13		
B: SENGOLWA SA BOHOLOHOLO (Potso e telele ya moqoqo KAPA ya dipotso tse kgutshwane)		1	
C: TSHWANTSHISO/TERAMA (Potso e telele ya moqoqo KAPA ya dipotso tse kgutshwane)	14 – 17	1	
PALO YOHLE YA DIPOTSO TSE LOKELANG HO ARAJWA.		5	

ELA HLOKO: DIKAROLONG TSA B le C, nnetefatsa hore o arabile potso E LE NNGWE YA MOQOQO le e NNGWE YA TSE KGUTSHWANE. Ha o a lokela ho araba potso TSE PEDI tsa moqoqo kapa TSE PEDI tsa dipotso tse kgutshwane.

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO

Karolong ena o botsitswe dithothokiso tse hlano (POTSO YA 1–5). Araba dipotso TSE THARO feela.

DITHOTHOKISO TSEO O DI RUTILWENG

Kgetha mme o arabe dipotso TSE PEDI feela dithothokisong tseo o di rutilweng selemong sena (POTSO YA 1 ho isa ho POTSO YA 4). O TLAMEHA ho araba POTSO YA 5 e leng thothokiso eo o sa e rutwang.

POTSO YA 1: MOFUTA WA POTSO E TELELE (YA MOQOQO)

Bala qotso ena ka hloko, e be o araba dipotso tse e latelang.

Ke a itshola – TJ Mahapa

1	O na be o kula moahisane,
2	O lla ka lengole o qakehile,
3	O re ntho ka maleng e a o tsamaya,
4	Nna jwale ka moahisane ka iteka,
5	Hoba wa makgonthe Mosotho o buile kgale,
6	Matlo ho tjha mabapi;
7	Ba ka boroko ka bo tela,
8	Phelo ba hao bo le tsietsing ngwaneso,
9	O nwele parafini o nwele sepiriti,
10	Koloi ka e batla ka ya ka tjhelete,
11	Tlong ya kokelo ka o lefella;
12	Kajeno o fodile o a mphoqa,
13	O re ke ne ke mathisa bohata ke moloji,
14	O re ke nna ya o loileng kgale,
15	Ka hoo ke leka ho pata boloi ba ka,
16	Ruri ke a itshola nna ngwana batho,
17	Thuso ya ka e mphetotse moloji.

Manolla thothokiso ena ka ho bontsha kamoo sethothokisi se sebedisitseng dihloohwana tse latelang ho fetisa molaetsa wa yona kateng. Karabo ya hao e be mantswe a 250–300.

- Molathothokiso
- Kgetho le tshebediso ya mantswe

[10]**KAPA**

POTSO YA 2: MOFUTA WA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

Bala qotso ena ka hloko, e be o araba dipotso tse e latelang.

O emetseng – TJ Mahapa

- 1 Tjhaba ke sela se a itseka,
2 Ntwa se e lata letailane,
3 Se re: 'Ha e boye Afrika, ha e boye',
4 Wena o ahlame tlong phauphau towe.
- 5 O emetseng semaumau towe?
6 Ha basadi ba tswile ba lwana,
7 Wena o ahlame tlong o a phoqosela,
8 Hantlente molato keng ntjamme?
- 9 Hela, nkahlama phaphama.
10 Tadima ba masea bana ke bane,
11 Ba a lwana ba a itseka,
12 Wena o emetseng?
- 13 Hela, tsheremoloha, wena, tsoha,
14 Ikise o yo lwana nkahlama,
15 Afrikeng e ntjha le wena o be le seabo,
16 Kapa o emetseng?
- 17 Ha ho kgomo sebeletsa pere mona,
18 Ha tjhaba sa Rantsho se itseka, lwana,
19 Lesa ho tsherehana o peraletse lapeng,
20 Kapa o tla re o emetseng?
- 21 Bua hle wa mma ntome tsebe,
22 O emetseng o phuthile matsoho,
23 Ha tjhaba seno se itseka se lwana,
24 Kapa o bona se sua rapo la puleng?

- 2.1 Qolla lentswe temanathokisong ya 1 le bopang kgonyetso o be o fane ka bohlokwa ba kgonyetso eo. (2)
- 2.2 Maikutlo a fuperweng ke thothokiso ee ke afe? Hlalosa ka botlalo. (2)
- 2.3 Bohlokwa ba lebotsi le fumanwang melathothokisong ya 5 le 8 ke bofe? (1)
- 2.4 Ntle le kgefutsohare/sejura ke sebetsa sefe sa bothothokisi se hlahellang molathothokisong wa 13? Bohlokwa ba sona ke bofe molathothokisong oo? (2)
- 2.5 Ke mofuta ofe wa phetapheto o hlahellang molathothokisong wa 23? (1)
- 2.6 Akaretsa molaetsa wa thothokiso ena ka polelo E LE NNGWE e jereng mohopolo wa sehlooho. (2)

[10]**KAPA**

POTSO YA 3: MOFUTA WA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

Bala qotso ena ka hloko, e be o araba dipotso tse e latelang.

Kgutlela hae – PM Ramathe

1 Kgutla hle, kgutla ngwana monna,
2 Boela hae o lebale tsa maoba diqabang,
3 Boela hae o tlohele tsa kgale ditshotleho,
4 Kgutla o kgutlele Kanana fatsheng la dinotshi.

5 Hopola baena morao ho sotleha,
6 Ba hlorile ba hopotse moholo,
7 Hopola lerato la batswadi sebele,
8 Hopola tswele le nyantshitseng ho opa.

9 Tsa tshotlo di hate o di bipe,
10 Ha se tsa hao feela,
11 Ke koboanela lefatshe bophara,
12 Ditshokelo tsa moya, pelo le mmele.

13 Lebala mehwabadi metopa,
14 Lebala menyepetsi ho rotha,
15 Tlohela ho hlwephetsa mamina,
16 Ditshokelo ha se tsa hao o le mong.

17 Sello sa hao ho hlomola,
18 Sa sisinya maikutlo sa thonkga maqeba,
19 E, o lla o tsetselela nnete,
20 Hoba nnete ke mohalakane.

21 Kelellong ya hao ho ngotswe,
22 Ho thadilwe tsona tsa maoba ditletlebo,
23 Re ka di bala, letsatsi ho dikela,
24 E, hoba nnete ke tsenene e a hlaba.

- 3.1 Hlalosa hore temanathothokiso ya 1, melathothokisong ya 1–3 e fupere maikutlo a jwang. (2)
- 3.2 Hlalosa hore sethokhosi se sebedisitse jwang tshwantshiso molathothokisong ona 'Kgutla o kgutlele Kanana fatsheng la dinotshi'. (2)
- 3.3 Bolela sebetsa sa bothothokhosi se sebedisitsweng molathothokisong wa 12 o be o hlalose bohlokwa ba sona temanathothokisong eo. (2)
- 3.4 Anastrofi e sebedisitsweng molathothokisong wa 22 e thusa jwang ho matlafatsa mohopolo o fuperweng ke temanathothokiso ya 6? (2)
- 3.5 Akaretsa molaetsa wa thothokhosi ena. (2)

[10]**KAPA**

POTSO YA 4: MOFUTA WA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

Bala qotso ena ka hloko, e be o araba dipotso tse e latelang.

Mmadiberwane – T Leballo

- 1 Mmadiberwane e ne e se sebapallwa,
 2 E ne e se potele e kgwathwang ka lehlaka,
 3 O ne a tshajwa ke bana le ke bomma bona,
 4 A tshajwa ke basadi le banna ba bona,
 5 Mosadi a mo otlala a mo tlole hodimo,
 6 Monna a mo diha a mo kotsame hodimo.
- 7 Basadi ba ne ba mo ila sekgethe,
 8 Basadi ba ne ba mo ila ba mo kwekwetla,
 9 Malapeng ho ne ho jelellwa ka yena,
 10 Majwaleng ho ne ho tlola la hae lebitso,
 11 Basadi e le bahlolohadi banna ba phela,
 12 Bana e le dikgutsana bontata bona ba phela.
- 13 Banna o ne a ba entse letetekgu,
 14 A ba folletse sa difaha kgweleng,
 15 Banna ba ne ba mo rata ba mo kgumamela,
 16 Bana ba batho ba fetotswe dikolofane,
 17 Bana ba batho ba fetohile diepamokoti,
 18 Ba mo kgella metsi ba hlatswa diaparo.
- 19 Banna ba ne ba jeswa phehla mokobolo,
 20 Ba jeswa fiatana motsheare wa lengeta,
 21 Ba e foqwa ho thwe ha e bolaye e a thapisa,
 22 Mosadi a ba phatsitse ka hare le bohale,
 23 Mosadi a ba seseditse ka *bheka mina ndedwa*,
 24 Banna ba siya malapa ba hlala basadi.

- 4.1 Ke sekapuo sefe se fumanwang molathothokisong wa 14, mme se thusa jwang tlhahisong ya moelelo wa molathothokiso? (2)
- 4.2 Ntle le phetapheto ya mantswa, ke mofuta ofe wa phetapheto o hlahellang melathothokisong ya 5 le 6, mme bohlokwa ba yona ke bofe temanathothokisong eo e hlahellang ho yona? (2)
- 4.3 Ke molaetsa ofe oo re o fumanang melathothokisong ya 9 le 10? (2)
- 4.4 Bolela bohlokwa ba tshebediso ya lebitsomamarane le fumanwang molathothokisong wa 17. (1)
- 4.5 Ho bolelwang ha ho thwe 'mosadi a ba seseditse ka *bheka mina ndedwa*', molathothokisong wa 23? (1)
- 4.6 Bokgabo ba bothothokisi bo hlahellang qalong ya melathothokiso ya 22 le 23 bo bitswang, mme bohlokwa ba bona ke bofe moelelong wa thothokiso ee? (2)

[10]**MMOHO LE**

THOTHOKISO EO O SA E RUTWANG

O TLAMEHILE ho araba potso ena.

POTSO YA 5: MOFUTA WA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

Bala qotso ena ka hloko, e be o araba dipotso tse tla e latela.

Sekgutlwana sa maswabi – KPD Maphalla

1	Ha o ntse o seha diahelo tsa kgalase,
2	Dipaleisi tsa ho bentshwa kgafetsa;
3	O se le bale kgutlwana sa maswabi,
4	Kgotjhelletsane ya ho tshollela dikeledi.
5	Ha o ntse o rulela hotele eo,
6	O ntse o e balla ka maballo a silevera;
7	O se le bale hle mohaolwana oo,
8	Sona sekgutlwana sa maswabi.
9	Ka mehla o dule o lebelletse
10	Tse monate le tse babang mmoho;
11	Lona letsatsi le leholo la menyaka
12	Ke sona selelekela sa maswabi.
13	Ha o aparetswe ke ditlatse le dithoholetso,
14	Se tatele ho ya le kgongwana hodimo;
15	Tlokola tsena tseo re o rwesang tsona
16	Ha le dikela di tla iphetola thohako.
17	Dihistori ke tsena di a bolela,
18	Fatshe la kajeno ke nkgate-ke-hlaname;
19	Kajeno letsatsi le nyakalatsa ditjhaba,
20	Hosane mmame o kgaola poho molala.

- 5.1 Bolela sekapuo se sebedisitsweng temanathothokisong ya 1 o be o bontshe le bohlokwa ba tshebediso ya sona molathothokisong oo. (2)
- 5.2 Ke mofuta ofe wa karaburetso o fumanwang melathothokisong ya 5 le 6? (1)
- 5.3 Ntle le pheteletso, ke bokgabo bofe bo sebedisitsweng molathothokisong wa 13? (1)
- 5.4 Qolla mola moo ho sebedisitsweng anastrofi temanathothokisong ya 4 o be o fane ka bohlokwa ba anastrofi moleng oo. (2)
- 5.5 Qolla lentswe le bopang kgonyetso temanathothokisong ya 5 o be o bolele bohlokwa ba yona molathothokisong oo. (2)
- 5.6 Akaretsa molaetsa wa thothokiso ena ka polelo E LE NNGWE e jereng mohopolo wa sehlooho. (2)

[10]**MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A:****30**

KAROLO YA B: PADI/SENGOLWA SA BOHOLOHOLO

Araba potso ya buka eo o ithutileng yona karolong ena.

Kgetha mme o arabe potso E LE NNGWE feela, ya mofuta wa potso e telele (ya moqoqo) kapa ya dipotso tse kgutshwane.

HOPOLA: Ha o araba potso e telele (ya moqoqo) KAROLONG YA B, o tlameha ho araba mofuta wa dipotso tse kgutshwane KAROLONG YA C.

PADI**POTSO YA 6: MOFUTA WA POTSO E TELELE (YA MOQOQO)****BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla**

Sekaseka sengolwa sena, mme o bontshe kamoo mongodi a bopileng semelo sa baphetwa ba hae kateng, o be o hlakise hore ebe mophetwa ka mong ke ya tjihitja kapa ya sepapetlwa/sephara/ntlhanngwe/polata. Itshetlehe ka baphetwa bana:

- Tsietsi
- Kotsi
- Mohanuwa

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**KAPA****POTSO YA 7: MOFUTA WA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla****TEMA YA A**

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka kaofela.

Ho ile ha kgotsa Moruti Moshebi ka tsatsi le leng a tliseditse lelapa thapelo. Tsietsi o ne a se a tseba Moruti Moshebi leha e ne e se moruti wa kereke ya bona, feela o ne a atisa ho ba tlisetsa thapelo le ho ba fa le dipampitshana tse buang ka lentswe la Modimo hore ba bale.

Pampitshana ya pele e ne e bua ka pelo ya motho. E ne e bolela hore pelo ya moetsadibe e tletse dikgo le dinoha tse tshabehang, ha ya motho ya lokileng yona e na le leeba le lesweu.

Pampitshana eo e ile ya hla ya sisinya maikutlo a Tsietsi haholo mohla moruti a neng a ba balla yona. O ne a e bolokile a dula a tadima ditshwantsho tsa yona le ha a ne a sa tsebe ho bala, o ne a hopola ditaba tsa yona.

Tsietsi o ne a rata Moruti Moshebi haholo. O ile a mo ratisisa le ho feta hoba a mo namolele ha batswadi ba hae ba ne ba mo ruta mosebetsi o thata wa bonna wa hore a rathe patsi, a kute jwang, a leme.

O ne a makatswa haholo ke ha ho thwe a be a kge metsi, a fiele hobane o ne a tseba hore oo mosebetsi ke wa basadi. Tjhee, Kgauho wa maobane, eo kajeno a neng a se a tsejwa e le Tsietsi, hara tsietsi e latela tshotleho.

Tjhe, kwana batho ba tadimmeng bona ba nnile ba di bua ba bolela hore namane ya kanyesetso e bonwa ka ho ota.

- 7.1 Qotsong mona batho ba bang ba ne ba re 'Namane ya kanyesetso e bonwa ka ho ota'. Hlalosa hore maele aa a amana jwang le kgodiso ya Tsietsi. (2)
- 7.2 Ketsahalo ena ya Moruti Moshebi ya ho hlola a tihaketse lapeng la Kotsi e fupere tomatso ka tsela e jwang, ho tadinngwe kamoo kgwele ya diketsahalo e ntseng e thatholoha kateng? (2)
- 7.3 Maemo a ditaba a neng a rena nakong eo Tsietsi le Tseleng ba neng ba phaolaka nahathote a re senolela nako le tikoloho tsa mehleng efe? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 7.4 Ebe o ka re Kgephoha Qamaka ke mofuta ofe wa mophetwa? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 7.5 Tsipane o ne a iphetotse ntshunyakgare ditabeng tse sa mo ameng. Bontsha kamoo bontshunyakgare boo ba hae bo bileng le seabo kateng tharahanong ya diketsahalo tsa padi ee. (2)
- 7.6 Hlalosa hore sesosa sa kgohlano pakeng tsa Tsietsi le Mohanuwa ke sefe pading ena. (2)

TEMA YA B

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka kaofela.

Di ile tsa utlwahala ka le hlahlamang hore ho ile ha fihla banna ba babedi mane *Bloody's Inn*, ba tsamaya le monnamoholo. Ho utlwahala hore monnamoholo eo ke ntata mosadi wa e mong wa banna bao. Ho utlwahala hore monna eo o ne a ntse a batla mosadi wa hae, ya neng a nkilwe ke monna eo ya bolaetsweng hona moo *Bloody's Inn*. Eo ya thuntsweng, o thuntswa ha a ntse a leka ho ipuella, a re ha se yena ya bolaileng mosadi eo, ke mang mang. Taba ena e morearea haholo. Ke qaka.

Mohlomong ka le leng e tla hlaka, mme re tla e utlwisisa hantle. Ke hona matsatsing ao monnamoholo a ileng a kopa ho Pieterse hore o lakatsa ho nka matsatsi a mahlano, a ke a yo leka ho buisana le bana ba hae, kaha a se a utlwa hore bophelo bo a fokola. Tsietsi o ne a tseba hore a ka nna a se kgutle, empa o ne a sa rate ho nyela sediba ka ho itahla feela, etswe di pele, di morao.

Yena o ne a tseba hore ha ho bana ba hae bao a ilo ba bona. O ne a mpa a lakatsa ho ya bona difahleho tsa metswalle ya hae ya kgale, le ho tseba hore ba ntse ba phela jwang. E ne e le kgale a se a sa ba bone, mme o ne a ba hlolohetswe haholo.

Kajeno Tsietsi o hlorile haholo. O utlwa a hopotse Tseleng. Ha a tutubala o bona lebitla nahathote.

- 7.7 Taba ee ya Tsietsi ya ho ikgakanya jwalo ka monnamoholo e bontsha hore ke motho wa semelo se jwang? (1)
- 7.8 Ke sefe seo Tsietsi a neng a se omela kamora hoba a kgutle lebitleng la batswadi ba hae lekgetlo la bobedi ha a tla jwetsa nkgono Mmantsoteng hore o se a tseba tsohle? (2)
- 7.9 Tomatso e hlahella jwang bophelong ba Kotsi le ba lelapa la hae? (2)
- 7.10 Ke ketsahalong efe eo ho yona mongodi a sebedisitseng lewa la ho hetla sengolweng see? (2)
- 7.11 Lefu la batswadi ba Tsietsi le ntsheditse kgohlano pele jwang sengolweng see? (2)
- 7.12 Bapisa maikutlo ao Tsietsi a bileng le wona lekgetlo la pele ha a ne a qala ho fihla lebitleng la batswadi ba hae le maikutlo ao a ileng a ba le wona lekgetlo la bobedi ha a ne a kgutla sesoleng. (2)
- 7.13 Na ebe kgohlano e neng e le pakeng tsa Kotsi le Tsietsi e ile ya rarollwa? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

[25]**KAPA****POTSO YA 8: MOFUTA WA POTSO E TELELE (YA MOQOQO)*****DIEPOLLO – T Seema***

Sekaseka sengolwa sena, mme o bontshe kamoo mongodi a bopileng semelo sa baphetwa ba hae kateng, o be o hlakise hore ebe mophetwa ka mong ke ya tjihitja kapa ya sepapetlwa/sephara/ntlhanngwe/polata. Itshetlehe ka baphetwa bana:

- Diepollo
- Theko
- Dikenkeng

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**KAPA**

POTSO YA 9: MOFUTA WA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE**DIEPOLLO – T Seema****TEMA YA A**

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka kaofela.

'Ho jwalo, nna batswadi ba ka, ke bile ke tsofetse ke tjena ha ke ba tsebe. Kgafetsa malome Theko o ne a atisa ho bua ka hore ke tlile ha hae mona hobane a kolotwa dikgomo. Ho feta moo ha ho letho leo ke le tsebang. Ha ke ne ke fumane monyetla ke re ke botsa malome Mamokele o ne o bona feela hore ha a batle le ho e hehla.'

'Diepollo ngwanaka wena ke batla hore o utlwisise hore o Diepollo Moerane. Ka sejakane o Paulina. Theko ke malomao wa madi hantle.'

Ha malome Theko a ka re thoso! Mmamokele a ntse a bua tjena, o ne o tla re ho shwele motho. Re tla dula re shebane ho se ya buisang e mong.

Ka le leng la matsatsi nkile ka lebala ho hlatswa dikgamelo. Badisana ba ba ba kgutla e le hona ke tswang sedibeng. Ha ke hlahella ka hara motse ka bona dikgomo di se di eme lepatlelong. Ka tseba feela hore kajeno lena teng ha ke a le bona. A be a se a nkemetse ka ntle lebaleng Theko, Motebang e molelele. Peipi a e momme ka molomo ke a o jwetsa.

'O entse bolelele bo kang ba thotsela sa Molengwane mona, ke tla o busetsa Mahlwenyeng kwana ha o ntse o ntena tjena.'

Ka bona feela hore malome o bua tjena e se ka maikemisetso, o ne a buiswa ke letsina hape a kgentshitsuwe ke hore ke ne ke sa hlatswa dikgamelo.

- 9.1 Hlalosa seo malome Theko a neng a se omela ha a ne a re 'ke tla o busetsa Mahlwenyeng kwana ha o ntse o ntena'. (2)
- 9.2 Popo ya baphetwa e hlahiswa ka mekgwa e mengata. Hlalosa mekgwa O LE MONG feela oo mongodi a o sebedisitseng ho hlahisa semelo sa mophetwa wa sehlooho. (2)
- 9.3 Bontsha tlhekelo, tharahano le phethelo tsa sekapoloto se hlahiswang ke kamano ya Diepollo le Mahanke pading ena. (3)
- 9.4 Bolela mofuta wa kgohlano e dipakeng tsa Diepollo le Theko, o be o bontshe kamoo kgohlano eo e nang le tshusumetso kateng ntshetsopeleng ya pale pading ena. (2)
- 9.5 O ka re semelo sa malome Theko ke se jwang? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 9.6 Bontsha kamoo semelo sa Mmapelepele se thusitseng Diepollo kateng ho ntshetsa pele morero wa hae wa ho batla motswadi wa hae. (2)

TEMA YA B

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka kaofela.

Nako ya phetoho e kgolo bophelong ba ka, ke nako eo ke neng ke tlelwa ke mehopollo e fetileng ka batswadi ba ka, malome, rangwane, metswalle eo ke bileng le yona kgale.

Bona, ke dutse dilemo Mangaung empa ha ho mohla nkileng ka nahana ka rangwane, malome, batswadi ba ka kapa Dibakiso. Empa o ke ke wa dumela hore ha ke qeta ho fumana mosebetsi ona, ke ne ke dula ke ipotsa hore ke hobaneng ho sa etsahale mohlolo feela, hore ka le leng la matsatsi ha ke ntse ke tsamaya nke ke kopane le mme ya ntwetseng. Kapa ho etsahale mohlolo ke re pjangpjang le Zebon. Le ha ke bona ka ho hlaka hore ho ka etsahala ebe ke ntse ke nahana ka bafu ba ithobaletseng, ke ne ke sitwa ho amohela.

Le ka mora ho fumana mosebetsi sekolong sa Sehunelo, ke ne ke dula ke rapela hore sethotsela se ka kopanang le mme se mpe se mo lahlele Mangaung. Sethotsela se ka mo fumanang Mangaung se mo lahlele Batho lekeishene. Letsatsing leo ke ntseng ke lora tjena ke ne ke kgathetse, ke dutse ofising, ha ho tla kena Pontsho. E ne e le mantsiboya ke se ke tlo tjhaisa. Pontsho o ne a ikemiseditse ho siya Mangaung.

'Nna ke batla ho tsamaya mona ausi, qetellong ya mmaqetello ke tla iphumana ke wetse matsohong a mapolesa jwalo ka kgaitsemi ya ka. Lebitla la ka e be melomo ya dithamahane.' 'Le felletse kae le Motshweneng ka taba ya kgaitsemi ya hao?'

- 9.7 Bolela phapano e teng pakeng tsa tikoloho eo Diepollo a holetseng ho yona le tikoloho ya Mangaung, mme o bontshe thuto eo a ithutileng yona dibakeng tse tse pedi. (2)
- 9.8 Ebe kamano ya Pontsho le Diepollo e roteletsa kgohlano ka tsela e jwang pading ee? (2)
- 9.9 Ha Diepollo a le ha Rammulotsi a ilo tjhakela bana babo, ke mothinya ofe o sa lebellwang o ileng wa etsahala bophelong ba hae? (2)
- 9.10 Kamano e neng e le teng pakeng tsa Diepollo le Mahanke e tlisitse ditholwana tse jwang bophelong ba Diepollo? Hlalosa ka botlalo. (2)
- 9.11 Diepollo o kile a kgutlela morao ha Theko e le ha a ilo batla dikarabo tsa dipotso tse itseng, mme a ba a rera ho fetela le ha Motsokapere. Ke eng eo Diepollo a ileng a e bona ha a fihla moo, eo a neng a sa e lebella, mme sena se ile sa mo ama jwang? (2)
- 9.12 Lewa la tlholo dingolweng ke ha bottle bo hlola bobo. Na o ka re mongodi o atlehile ho bontsha tlholo pading ee? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

[25]**KAPA**

POTSO YA 10: MOFUTA WA POTSO E TELELE (YA MOQOQO)**MME – NP Maake**

Sekaseka sengolwa sena, mme o bontshe kamoo mongodi a bopileng semelo sa baphetwa ba hae kateng, o be o hlakise hore ebe mophetwa ka mong ke ya tjihitja kapa ya sepapetlwa/sephara/ntlhanngwe/polata. Itshetlehe ka baphetwa bana:

- Dikeledi/Mmateboho
- Mme
- Tsekiso

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**KAPA****POTSO YA 11: MOFUTA WA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****MME – NP Maake****TEMA YA A**

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka kaofela.

Rakgadi ha a botsa hore ke mang hara metswalle ya hae ya ileng a mmona, ya ka mo pakelang, a hloka paki hobane ha a ka a bolella metswalle ya hae hoba o ne a tshaba hore mohlomong ba ka mo fa keletso tse kgelohileng, mme tjelete ena ya batho ya qetella e se e le molato wa hae. A hla a e nyathela mohlang oo, Rakgadi a mo otlala batla nnete ena e be e tswe, empa ya hloka hala, hoba ho ne ho se nnete e fetang eo Dikeledi a neng a e bolela.

Rakgadi o ne a robale pelo e le bohloko. E ne e le bohloko hobane e ne e se motho ya tswaetseng ho otlala Dikeledi. Ka nqeng nngwe e ne e le bohloko hobane a ne a tshohile, a nahana hore ngwana enwa wa ngwanabo o se a senyehile, a fumana tjelete ka tsela tse mpe mane komponeng, tse kang ho rekisa mmele, tse yeng di etswe ke ba bang. A nka tjelete eo a e beha, a sa tsebe hore na o tla etsang ka yona. Bekeng e latelang eo ha a ka a dumella Dikeledi ho ya rekisa, empa ka ya bobedi a ithapela, mme a mo dumella.

E ne e se e le ka makgetlo a mmotsitse, a ba a mmotsisisa, hore na ke nnete eo a mmolelletseng yona. Dikeledi a pheta nnete ha sekete, Rakgadi a ba a kgodiseha hore ha ho nnete e fetang eo.

11.1 Ka ntlha E LE NNGWE hlalosa hore setswalle sa Mpuse le Dikeledi se ntsheditse padi pele ka tsela e jwang. (2)

11.2 Hlalosa hore ke kamano efe eo Dikeledi a kileng a ba le yona e ileng ya eba le ditlamorao tse bosula bophelong ba hae o be o bolele hore e bile le ditlamorao tse bosula jwang. (2)

- 11.3 O ka hlalosa Dikeledi e le mofuta ofe wa mophetwa, mme hobaneng o realo? (2)
- 11.4 Hlalosa seo Mme a neng a se omela ha a ne a bua a le mong nakong eo a neng a tswa kopa tjako ha Mmateboho. (2)
- 11.5 Bontsha kamoo semelo sa Mmateboho se thusitseng kateng ho etsa hore Mme a bipe sephiri seo a neng a se jere pelong ya hae. (2)
- 11.6 Hlalosa hore ho tlile jwang hore Dikeledi a qetelle a nyetswe ke Thollo eo a neng a se na dikamano tsa lerato le yena. (2)
- 11.7 Tshibollo ya Diseko ha Mme a se a patilwe e bontsha sephetho se sa lebellwang sa diketsahalo ka tsela efe? (2)

MMOHO LE

TEMA YA B

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore potso e itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka kaofela.

'Le ntlhalosetsa eng? Nna ha ke tsebe Mmateboho a na le mme, le hona ya ntseng a dula lapeng mona. Ke mehlolo ntho eo ke e utlwang. Kapa ke ntse ke lora na? Haeba ke toro, ke mpe ke phaphame, ho seng jwalo ...'

'Butle hle, ntate, butle Mofokeng,' ho se ho bua mme e mong, ya bitsitsweng ke lerata ka phaposeng eo bomme ba neng ba le ka ho yona. 'Ha o kene keng wa dula fatshe, bakeng sa hore o eme monyako?'

'Ka nnete mehlolo ha e fele lefatsheng. Motho ekare a kgutla mosebetsing, a tsamaile ho se motho ya kulang, a kgahlanyetswa ke taba tsa hore ho na le mme ya hlokaletseng? Ke ne ke ntse ke re ngwana enwa o a lora, athe o bua tsona.'

'Ha re kene o dule fatshe, moreso,' ha realo ntate Masodi.

'Ho lokile, empa ha ke utlwisise ho hang hore ke mang enwa ya hlokaletseng. Mohlomong ke tla phaphama borokong bona boo ke bo robetseng. Ke ntse ke re ke tswa mosebetsing, athe ke ntse ke robetse ke lora. Mehlolo ke dinoha, mesenene ke batho. Na wena Masodi, o le moahisane wa ka tjena, o kile wa utliwa hore ho na le mme wa Mmateboho ya dulang mona lapeng?'

'Tjhee, le nna taba ena e a nqaka, empa mohlomong bomme ba tla hlalosa hantle. Kena re dule fatshe,' a bua a mo kgameletsa ka tlong.

Ba sa bua jwalo ha kena basadi ba bang, ba tlisitse diphehiso, jwalo kaha e le tlwaelo ha motho a hlokaletse.

- 11.8 Hlalosa tshekamelo e hlahiswang ke Bafokeng ba Matatiele mabapi le basadi ba Kgauteng. (2)
- 11.9 Ke ketsahalo efe e ileng ya etswa ke Thollo nakong eo Bafokeng ba Matatiele ba neng ba ntse ba komela Mmateboho? (1)

- 11.10 Ditaba tse builweng ka mora lefu la Mme di thusitse jwang ho rarolla bothata bo neng bo le teng maphelong a baphetwa ba itseng ba padi ena? (2)
- 11.11 Hlalosa hore sehlohlolo sa padi ee se botjwa ke ketsahalo efe o be o fane ka lebaka la karabo ya hao. (2)
- 11.12 Tikoloho ya Matatiele e bile le tshusumetso efe ho phedisano ya Mme le batho ba Sebokeng? Ntlha E BE NNGWE feela. (2)
- 11.13 Ho boloka lekunutu ha Mme ho thusitse jwang ho phethela padi ee? (2)

[25]**KAPA****SENGOLWA SA BOHOLOHOLO**

Araba potso E LE NNGWE feela ho sengolwa sa bohoholo.

POTSO YA 12: MOFUTA WA POTSO E TELELE (YA MOQOQO)**KE QATI E A LOMISANWA – SJ Mamashela**

Sekaseka tshomo ya 'Mmutlanyana le Taumoholo' mmoho le thokohale ya 'Mopeli Mokhachane', mme o bontshe kamoo bobedi ba tsona di nnetefatsang maelana ana a Sesotho a reng 'ha di shwe ka leqhwa le le leng'. Karabong ya hao qaqisa seo dikarolo tse na tse tharo (tshomo, thokohale le maelana ana) di o fuparetseng sona mabapi le tihadimo ya bophelo. Hopola hore potso e itshetlehile qotsong le dikahareng tsa tshomo le thoko yohle. Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

MMUTLANYANA LE TAUMOHOLO

Kgele tsa phutheha. Tsa fihla tsa tlala lesaka ntate, tsa tlala lesaka diphoofolo, tsa tlala. Eitse ha di fella ka moo; ha Mmutla a ntse a kwala lesaka Tshwene a re: 'Aaa, ka Kgiba ruri ra e bona mehlolo re hodile. Mofu enwa ke ya jwang banna.' A re ho Mmutlanyana: 'Mmutlanyana, mofu eo wa hao ke wa neng?' Mmutlanyana a re: 'O hlokahele ha bosiu bo wela fatshe.' Tshwene a phamola ngwana wa hae a mo lahleha ka mokokotlong. A nka lehlokwa a hlaba Taumoholo ka sebonong. Taumoholo a honyetsa marao. Tshwene a hlokomela hore o sa phela, yaba o tlola lebota a baleha.

Jwale diphoofolo tse ding tsa nahana hore o sutumeditse ke Tshwene ka letsoho. Dinone le tse ding tse kang ditshepe, dithiane, diphoofolo tse tsebang ho tlola tsa tlala lesaka. Ha sala tseba tse kgutshwanyane tseba tse sa tsebang ho tlola. Taumoholo a tsoha. A di rinya kaofela. Jwale ha bekwa nama moo, ha etswa dihwapa, ha beswa dinonneng tseba, ha phehwa. Ke ha Taumoholo a tima Mmutlanyana, a mo fa hanyenyane. Mona moo ho nonneng ho ja ha ho hotona feela.

Mopeli Mokhachane (Ntwa ya Batlokoa)

Dithoko tsena ke tsa Mopeli Mokhachane mohla ntwa e neng e hlile e kupa kgahlanong le Batlokoa.

- 1 Kgowana ntsho wa ba ha Mokhachane
- 2 Ntsho, mahata ka thata ha ho tshwerwe dithebe,
- 3 Ho tshwerwe lefu la bahlankana;
- 4 O boi ho lona, bahlankana;
- 5 Maqheku, thabeng, a lebelela, a bona ka mahlo;
- 6 Mohla tsatsi la pele, la ho qala;
- 7 Ha poho di fatelana dithole.
- 8 Moo, letsatsi la fifala, la e ba letsho,
- 9 Le fifatswa ke meso ya dithunya,
- 10 Ke meso ya dithunya le dikanono!
- 11 Kwala la motse wa Mohale, Mokhopi.
- 12 Kwala le kwala ka thebe ya sefate;
- 13 A kwala ka moomo, batho ba phela!
- 14 Makwala a faolwe a se tswale,
- 15 A ya tswala a mang mapepere;
- 16 A senya naha ka bolokwe, mapsheha,
- 17 A ya tlolela ha Nkoe e a rora!

[25]**KAPA****POTSO YA 13: MOFUTA WA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****KE QATI E A LOMISANWA – SJ Mamashela****TEMA YA A**

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso tsohle di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa tshomo kaofela.

TLHAPI, KGOHO LE LEEBA

Ba re e ne e re e le Kgoho a ntse a tsamaya a sela dijo. A fuputla ka hare ho motse le motsana a sa kgone ho fumana seo a ka kgorisang kilana ya hae ka sona. Yaba o tsamaya jwalo a ntse a fata ho fihlela a iphumana a le thoteng haufi le noka ya Lefokotsane. Eitse ha a ntse a thwenathwena jwalo pela noka, a kgahlwa ke ka moo noka ena e hwasang kateng. Yaba o ema pela yona mona ho boha botle ba tlhaho ena ya Mmopi.

Ha a ntse a eme jwalo, yaba Tlhapi o atamela haufi le yena. 'Dumela weso,' ke Tlhapi eo. 'Dumela mannyeo,' ke Kgoho eo. 'Ebe se o behang moo haufi le noka e kgolohadi tjee ke sefe?' ke Tlhapi eo.

'Ke ntse ke iphatela dijo hoba mpa yona ha e na sekoloto. Ke lekile ho fatafata kahare ho motse, empa ha ke a fumana ho lekaneng. Yaba lephako le ntsokotsa jwalo, la ba la nkgothomeletsa kwano. Ke nyorilwe ha o mpona ke eme mona. Ebe o ka ntumella ho inyorolla? Ke Kgoho eo.

'Tjhe, ha ho molato wa letho, empa o itlhokomele. Mona moo re phelang teng, ho na le mefuta ya dibatana le dihahabi tse kotsi. E nwa, o be o itlheke weso.' Ke Tlhapi eo. Ke a leboha mannyeo ha e le mona o ntlhokomedisa ka dilalome tsena tse kotsi. Ruri ke leboha mosa oo o nang le wona.' Ke Kgoho eo.

Ha a realo yaba o qalella a diketsa molomo ka hare ho metsi, mme yaba o a inyorolla. A boela a kgutlela ka hare ho motse lephako le kwalehile. Ha matsatsi le dibeke di ntse di hatana direthe, yaba tjabana sohle sa bommaditshiba se hlaselwa ke lefu la sewa se neng se sa tsejwe kahara motse.

- 13.1 Bolela baphetwa BA BABEDI ba hlahellang tshomong ena. (2)
- 13.2 Ebe tshomo ena ke ya mofuta ofe? (1)
- 13.3 Kgohlano e hlahellang tshomong ena e bakilwe ke eng? Hlalosa ka botlalo. (2)
- 13.4 Hlalosa semelo sa Tlhapi o itshetlehile ka tshomo ena. (2)
- 13.5 Qolla ketsahalo E LE NNGWE tshomong e nyallanang le maele a latelang:
'Ngwana mahana ho jwetswa o bonwa ka dikgapha'. (2)
- 13.6 Fana ka melemo E MMEDI ya tshomo. (2)

TEMA YA B

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa thothokiso yohle.

Masopha (Ntwa ya Tlokweg)

- 1 Kgomo ya ntlo ya marumo, Seoli,
- 2 Phatswana e mokaka!
- 3 E ohleleng kgwele, e kgaotse;
- 4 Bahami ba yona ba ntse ba lla,
- 5 Ka boLetlaka ka bo Maketekete!
- 6 Phatswana ya ina seretse mafing,
- 7 Ya se re kgai ka tlhako ya morao,
- 8 Ya re lepe di kgaohe mefenyana,
- 9 Kgomo e mathe e pepile namane,
- 10 Motho a mathe a pepile ngwana!
- 11 Motlejwa ho lona Lioli ke mang?
- 12 Motlejwa wa Mmamatereseaka,
- 13 Wa materea e kgwadi, e tolodi,
- 14 Sethole sa mosadi e mokgunwana,
- 15 Ngwana mosadi wa kgwele a mamela,
- 16 A utlwa ha ho latolelwa Bakoena
- 17 Mohla dikgomo di nkuwang Botha-Bothe,
- 18 Kgomo tsa kgutsanyana ya boMohato,
- 19 Le no di ja le di siya masapo,

20	Mohla a holang o ya di batla.
21	Sa hlaha ka pelo mpeta
22	Seoli sa boNthe le Mahlape.
23	Ntsu e kene meraka ya Bakhothu,
24	Ya kena ya Bakhothu le Baropoli,
25	Ya re Morwa a tlo bolawa kwano!
26	Mofihlamedi wa lona, wa Matsitsa
27	O fihlametsi maqheku a mo seba.
28	Ba re kajeno ho hlahile Mapate:
29	A patahanya masohana,
30	A hlaba batho ka rumo le le leng!

- 13.7 Seroki se bolelang ha se re 'Phatswana ya ina seretse mafing'? (1)
- 13.8 Bolela hore thoko ena e bua ka eng. (2)
- 13.9 Ha o sheba dikahare tsa thoko ee, ebe o ka e hlophisa ka tlasa mofuta ofe wa dithoko? (2)
- 13.10 Ke sebetsa sefe sa boroki se sebedisitsweng molathokong wa 3? Bohlokwa ba sona ke bofe molathokong oo? (2)
- 13.11 Ke maikutlo afe a qholotswang ke sehlo sa thoko ee? Hobaneng o realo? (2)
- 13.12 Moleng wa 10 ho sebedisitswe lekgotsi. Ebe bohlokwa ba letshwao lena ke bofe molathokong oo? (1)
- 13.13 Pheteletso e sebedisitsweng molathokong wa 9 e na le seabo sefe ho fetiseng moelelo wa molathoko oo? (2)
- 13.14 Qolla molathoko o nang le lebotsi o be o bolele bohlokwa ba lebotsi molathokong oo. (2)

[25]**MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 25**

KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA

Araba potso ya buka eo o ithutileng yona feela karolong ena.

Ha o arabile potso e telele (ya moqoqo) KAROLONG YA B, araba dipotso tse kgutshwane karolong ena. Ha o arabile dipotso tse kgutshwane KAROLONG YA B, jwale araba ya moqoqo.

POTSO YA 14: MOFUTA WA POTSO E TELELE (YA MOQOQO)

SEYALEMOYA – RH Moeketsi

'MME MPOLAYE' – A Moloi

Sekaseka sengolwa sena, mme o bontshe kamoo mongodi a atlehileng kateng ho re hlahisetsa sebakadi se emetseng lehlakore la botle le sebakadi se emetseng lehlakore la bobeli o nto fana ka mookotaba le molaetsa wa tshwantshiso ena. Tshekatshekong ya hao, tsepamisa maikutlo a hao ho dibakadi tsena tse latelang:

- Moremi
- Dineo
- Mantwa
- Sefako

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]

KAPA**POTSO YA 15: MOFUTA WA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE**

SEYALEMOYA – RH Moeketsi

TEMA YA A

'BOHLOKO BA KA' – AM Mabote

Bala qotso ena e latelang ka hloko, e be o araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa terama kaofela.

(Ke sepetlele sa Nyakallong. Ke ka batswetseng, mme ho kena Dineo. O betheng ha mmoho le leseanyana la hae.)

DINEO: Kajeno ke mosadi ka lebaka la abuti Teboho. Ke ipotsa feela hore na o tla thaba hakaakang ha a bona moranyana enwa wa hae. E, o tla hola wena ntjhanyana o be monna ... O a tla hona jwale ...

TEBOHO: Mooki yane o itse ke hona ka mona ... Feela ekare ho na le moo ke utliwang leratanyana la masea. Hm! Ke tla ikakgela hona ka mona ka pele esere ka tlola melao ya mona sepetlele ... E, ke yane moo a dutseng teng betheng ya hae ... ha a mpona. Butle ke atamele ... Dumela Dineo!

DINEO: E! Abuti Teboho wa ka!

TEBOHO: Butle ho ntshwara Dineo, o sa le motswetse e motjha haholo.

DINEO: O ntse o phela jwang moratuwa?

TEBOHO: Akere o ntse o mpona hore ke nna eo ke a phela?

DINEO: Hao basadi. Jwale ekaba ke se ke itseng e phoso jwale abuti Teboho hle moratuwa?

TEBOHO: Ako kwaholle ngwana eo ke mmone, o tlohele ho mpotsa ntho tseo o sa di tsebeng! Potlaka!

DINEO: Hao abuti Teboho ... Ke enwa ... O qeta ho robala hona jwale ... Ha ... ha ... ha ... ha! Ako bone o mphile nthonyana e ntle jwang? Ako bone hle! O a mmona, moratuwa? ... Be, ha o arabe le ho araba? Helang! Ha eka o sosobantse sefahleho tje? Ngwana ha a lokela ho sosobanyetswa sefahleho hle motho wa batho! Basadi! Empa ke eng abuti Teboho? Hao!

- 15.1 Hana dibapadi tse buisanang moo di amana jwang, mme kamano eo ya tsona e ile ya fella jwang? (2)
- 15.2 Kgohlano e hlahellang tshwantshisong ena e bakwa ke eng? (2)
- 15.3 O ka re Teboho ke sebakadi sa semelo/botho bo jwang? Hobaneng o realo? (2)
- 15.4 Sebakadi sa sehlooho ke mang tshwantshisong ee? Hobaneng o realo? (2)
- 15.5 Ho ya ka ditaba tsa tshwantshiso ee tikoloho e hlahiswang moo ke efe? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 15.6 Ketso ya Teboho ya ho kwenehela Dineo e thusa jwang ntshetsopeleng ya tshwantshiso ee? (2)

MMOHO LE

TEMA YA B

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa tshwantshiso/terama kaofela.

THABO: Tjhe, ha re di fete tseo.

PULENG: Oho! Hana le batho ba moo ba tlwaetseng ho kwenya mantswa! Le sa tla shwa le momme ditaba boabuti Thabo, moo motho wa lona a tshabang ho bua.

THABO: Ha ... ha ... ka itshehela, nna! Tloha mona, ho itswe nna ke tshaba ho bua ... A re tlohele ho swaswa. Puleng, ke nako jwale nna le wena re tsamaisana tsela ena ya lerato, hoo ke fihletseng qeto ya ho o kopa hore re nyalane, ha feela o nthata ka lerato le lekaalo.

PULENG: He! O a tseba nna ke ntse ke hopola hore re ratana feela ho itlosa bodutu, athe wena o se o bua tsa manyalo!

THABO: Esale ke o bona hore o tla qetella o tjholo jwalo hobane nnete ke hore ha o nthate Puleng, ha ho jwalo?

PULENG: Hobaneng o nahana jwalo?

THABO: Mamela he hore ke hobaneng ke tjho jwalo: O ne o reng ho moshanyana wa modisana eo ke neng ke mo romme ho wena ho o bitsa ka Sontaha se fetileng?

PULENG: Ha ho moshemane ya neng a fihle ho nna, nna!

THABO: Hei wena ngwanana! Tlohela leshano. Puleng! O ne o re ngwana eno a mpoelle hore ha o na nako ya ka wena!

PULENG: O leshano ha eba a itse ke tjholo jwalo nna!

THABO: Ke a feta ho eo. O a hopola hore mohlang ke neng ke o kopile ho tsamaya le nna ha mmoho le sehlopha sa dibini, hore o ne o reng?

- 15.7 Ho ya ka ditaba tsa tshwantshiso ee, Puleng o bonahala eka ke ngwanana ya sa di hadikelang ho di ja. Nnetefatsa ntlha ena ka ntlha E LE NNGWE feela e totobatsang sena. (1)
- 15.8 Ho ya ka tshwantshiso ee ke ka lebaka la eng ha Thabo le Teboho ba ile ba qwaketsana ka mantswe? (2)
- 15.9 Sehlohlolo sa tshwantshiso ee se hlahella ketsahalong efe? (1)
- 15.10 Bontsha tlhekelo, tharahano le phethelo tsa sekapoloto se hlahiswang ke kamano ya Puleng le Thabo terameng ena. (3)
- 15.11 Ke sephetho sefe se sa lebellwang se ileng sa sibollwa ke Dineo kamora hore a fumane ngwana, mme a tsebise Teboho? (2)
- 15.12 Hlalosa lebaka le neng le etsa hore Puleng a se thabe kgetlo le leng le le leng ha a kopana le Thabo. (2)
- 15.13 Hlalosa kamoo mookotaba wa tshwantshiso ee o fetisang molaetsa wa mongodi kateng. (2)
- [25]

KAPA

POTSO YA 16: MOFUTA WA POTSO E TELELE (YA MOQOQO)

HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki

Sekaseka sengolwa sena, mme o bontshe kamoo mongodi a atlehileng kateng ho re hlahisetsa sebakadi se emetseng lehlakore la botle le sebakadi se emetseng lehlakore la bobeli o nto fana ka mookotaba le molaetsa wa tshwantshiso ena. Tshekatshekong ya hao, tsepamisa maikutlo a hao ho dibakadi tsena tse latelang:

- Mofammere
- Mapetla

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]

KAPA

POTSO YA 17: MOFUTA WA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE**HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki****TEMA YA 1**

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa tshwantshiso kaofela.

MOLEFI: Ho lokile. Ha ba tswe ba tsamaye. Hona ho tla etsa hore ke sale ke nahana. Kana ausi Disebo o itse malome o tlile ditabeng tsa ka le Montsheng? Ebe banna ke tla reng ho ntate le ho malome? Empa ha e le Montsheng yena ha ke sa mmatla. Montsheng ha a tsebe ho mpapadisa papadi ya lerato. Banna! Ke qala ho bona ngwanana ya batang jwalo ka Montsheng. Ruri Montsheng o etsa hore bophelo bo lometse ha ke na le yena. Hona o nahana hore ke tla boha sefahleho se sa hae jwang ha o tla fumana a se tlotitse ka keketsa mehla ee? Montsheng o mphedisa pelo hobane ha a tsamaya le nna o tla fumana a tshwere dieta ka matsoho. Ha a bua le teng o ntena hampe hobane o ala leleme jwalo ka mosadi wa ditenteng. Taba e nngwe eo ke nyatsang Montsheng ka yona ke hore ha a tsebe ho itlhatywa. Ka mehla o tla fumana mahafi ana a hae a hoeletsa. Athe ha e le ho Jwalane teng, ke ya shwa ke ya epelwa. Jwalane ke motho ya ithatang ya bileng a inyanyatsang ka dinkgisamonate. Hape Jwalane o tseba ho lokisa moriri le ho apara diaparo tse aparwang matsatsing ana. Ho ya mose ho mawatle ha Jwalane ho entse le hore a be batsi ho tsa bophelo.

Le kgale! Nke ke ka tlohela motho ya nang le lengolo la mmasetase, yaba ke matha ka mora motho ya tlang ho ntlontlolla.

- 17.1 Boipuiso bona ba Molefi bo re tjobela pele maemong a sa tlo jesa ditheohelang bophelong ba hae. Ke maemo afe ao? (2)
- 17.2 Ho latela ditaba tsa qotso ee, o ka re Disebo ke sebakadi sa semelo se jwang? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 17.3 Ketsahalo ya hore Molefi a nyahlatse Montsheng e hlakisa molaetsa ofe? (2)
- 17.4 Lerato la Molefi le Jwalane le bile le ditlamorao dife ntshetsopeleng ya ditaba tsa tshwantshiso ee? (2)
- 17.5 Maele a Basotho a re; 'Senkganang se nthola morwalo'. Nnetefatsa maele ana ka ho qotsa ketsahalo e tsamaelanang le ona tshwantshisong ena. (3)
- 17.6 Ke sephetho sefe se sa lebellwang se ileng sa sibollwa ke Mofammere ka Morongwe? (2)
- 17.7 Hlalosa ntlhakemo ya mongodi tshwantshisong ena. (2)

TEMA YA B

Bala qotso ena ka hloko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile ka dikahare tsa tshwantshiso kaofela.

MORONGWE: Molefi! nna ha o a nthonaka thothobolong ke o jwetse! Athe o ne o nnyalla ho tla nepola le ho thuma heno mo? Ako bone kamoo matsoho a ka a tswileng matswabadi kateng! Nna ha ke lekgoba la mmao le la lefetwahadi lena leo le sa tsebeng hore na le tla nyalwa neng! Haeba ha o no tsamaya le nna ka moso ha o kgutlela Maseru, o tla fumana ke le siyo heno mona mohlang o tlang hape!

MOLEFI: Morongwe! Ako se ka phahamisa maikutlo hakaana! Ke ya kgolwa ke phoso ho tlatsa lerata ha re lokela ho bua taba. Hantlentle bothata ba hao ke bofe moratuwa?

MORONGWE: (*O Ila le ho feta*) Molefi! O tella le ho nyatsa maikutlo a ka! Ke hore o tla mpoella hore ha o a utlwa ha ke re mmao le Disebo ba nkentse pokola ya bona? Bona tjena Molefi! nna ha ke mosadi wa bana ba nyallwang ho sebetsa masimong! O se ke wa lebala mmanyero hore nna ntate o nthutile! Ho hang nke ke be ka ba ka dumela ho tla emellana le malwala heno mona! Na o ntse o ...

MOLEFI: Butle Mmabatho. Batho ba tla re o jewa ke eng ha maikutlo a hao a phahame hakaale?

MORONGWE: Hei! Nna o se ke wa nna wa mpitsa Mmabatho! Ho tloha neneng o se o sa tsebe hore lebitso la ka ke Morongwe? O mpoella ka batho? Ke batho bafe bao o buang ka bona? Hona ke na le taba le ...

- 17.8 Lefetwahadi leo Morongwe a buang ka lona qotsong moo ke mang? (1)
- 17.9 Ditaba tse hlahellang qotsong ena di etsahalla tikolohong e jwang? Hlalosa. (2)
- 17.10 Hangata Ngatane ha a bua le Molefi o bua le yena eka o a mo rata feela ho se jwalo. Hana see se tsejwa ka lebitso/leroho lefe dingolweng? (1)
- 17.11 Mapetla o ile a bonwa a fafatsa koloi ya Molefi ka moriana. Ketso eo ya monnamoholo Mapetla e ne e bidietsa eng? (2)
- 17.12 Taba ya hore Morongwe a hane ho bekwa bohadi e roteletsa kgohlano ka tsela efe? (2)
- 17.13 Bontsha kamoo tomatso e hlahellang kateng pheletsong ya tshwantshiso ena nakong eo Molefi a seng a hlasetswe ke semaephoepho ntho ya bosiu. (2)

[25]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 25
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80